

ROMANESKNI VEZ

(Bojan Krivokapić: *Proleće se na put sprema*, Red Box, Beograd, 2017)

Proleće se na put sprema treća je knjiga Bojana Krivokapića, najprije objelodanjena u beogradskom (Red Box, 2017), a potom i u sarajevskom izdanju (Buybook, 2017). Ujedno je riječ o prvom romanu ovog postjugoslavenskog pisca koji mu je priskrbio Nagradu „Mirko Kovač“ za najboljeg regionalnog romansijera mlađeg naraštaja. Kako se napominje u autorskoj bilješci, knjiga je pisana u razdoblju od dvije godine i na različitim lokacijama koje je autor imao priliku posjetiti boraveći u nekojicini književnih rezidencija – Pazin, Tira-na, Rijeka i Visby. Preko činjenica o prilikama u kojima je nastajala Krivokapićeva proza nije lako prijeći, kako zbog karakteristične topografije njegova književnog svijeta tako i zbog pripovjedno-oblikovnih mogućnosti za koje se opredjeljuje. Osim privilegija u kojima na rezidencijalnim boravcima uživaju, a to su uvjeti za neometan spisateljski rad koji im je u prekarnoj svakodnevicu onemogućen, autori(ce) se obvezuju da u zadanom roku produciraju određeni tekst, što u pravilu rezultira kratkom pričom, esejističkim ili putopisnim zapisom, uglavnom samorefleksivnog karaktera. Obrasci su to lako prepoznatljivi i razlučivi unutar ove opuštene romaneskne cjeline oslobođene fabule i objedinjene središnjim likom o kojem se pripovijeda fragmentarno i većinom u trećem licu.

Odabravši izvanjsku – ali ne i neutralnu – poziciju pripovjedača, povremeno prepuštajući riječ svome junaku, čini se da je Bojan Krivokapić nastojao postići čvršću kompaktnost naknadno slaganih segmenata. Neki od njih su nastajali, a neki bivali samostalni prije zamišljene cjeline u koju su uklopljeni, a koja se naknadno odlučila konstituirati kao roman. Eksplicitno naznačavanje udvajanja pripovjedača i junaka, s kojim autor očito dijeli mnogo toga zajedničkog, upućuje i na drugu, autofikcionalnu intenciju. Kako bi se upustilo u literarnu avanturu obuhvaćanja i (preo)osmišljavanja vlastitog jastva, bilo je potrebno izmisliti Gregora: „*Nek se zove, nek se zove, nek se zove... Gregor. Zove se Gregor.*“

Roman se otvara padom s ljuljačke, slikom iz junakova djetinjstva, a završava prizorom iz njegove starosti. Nakon što ga pripovjedač imenuje, Gregorov se egzistencijalni kod počinje hvatati u situaciji izmještenosti. On je mladi pisac koji se nakratko našao u Marseilleu kao sudionik jednog projekta koji ga zapravo ne zanima, ali je u njega involviran zbog osiguranog honorara i jednostavnosti zadatka – intervjuiranje radnika i radnica koji su se u Francusku doselili iz bivše Jugoslavije. Njihovi odgovori prepuni generičkih komentara o represivnosti sistema koji ih je gušio, patriotizma i ksenofobnih opaski o arapskim imigran-tima kojih je više nego pravih Francuza potiču mu različita razmišljanja o sveprisutnosti nikad iskorijenjenog fašizma. Radijus Gregorove kontemplativne sfere proteže se od lokal-nih do globalnih perspektiva. Održava se manifestacija proslave međudržavnoga prijatelj-stva te pri šetnji začuje poznatu himnu koju ne čuje kao svoju – himnu države koju ne

smatra svojom domovinom i čiju putovnicu ima samo zato da bi se mogao kretati. Više od Azurne obale voli Jadransku, osobito Istru na čije se plaže ne boji sjesti kao ovdje gdje mu se zrno sitnog pijeska može zalijepiti za kožu i izazvati gnojnu izraslinu zvanu granulom. Osjeća previše rata u zraku za tako malo mjesto, s ratnom mornaricom, utvrdama i visokim betonskim zidovima ograđenim bodljikavom žicom, baš onakvom kakvom su se ograđivali zatvorenici u logorima o kojima se u zemlji iz koje dolazi šuti. Svrća u stari kafić u kojem su se nekada okupljali radnici i raspravljali o radničkim pravima, a danas umirovljenici, razdragani i nasmijani, a ne potišteni i gladni kao oni koje viđa tamo odakle dolazi. Poznanik i njegova supruga časte ga ručkom u otmjenom restoranu u čistom centru, tamo gdje ne zalaze oni koji prljaju grad i naseljavaju njegove periferije, predjele „osunčanog siromaštva“ – osviješteno mjesto refleksiranja i pisanja.

Bojan Krivokapić svog junaka šalje na putešestvije po Hrvatskoj, Crnoj Gori, Albaniji, posebice njihovim južnim, maritimnim krajobrazima. Sve ono što u određenom okruženju zaokuplja Gregora, o čemu razmišlja, kao i ideje koje se kroz njega reflektiraju, lako se prepoznaju kao stalne predmetno-tematske preokupacije koje cirkuliraju u autorovim prethodnim proznim i poetskim ostvarenjima. Sekvencije u kojima se tematizira nacionalizam i s njim proporcionalno rastuće siromaštvo, divlji kapitalizam, obespravljenost radništva i tranzicijsko beznađe u svim svojim manifestacijama živopisnim čini pripovjedački glas čija je intonacija često ironična, mjestimice satirična. Putositnice u kojima su sadržane raznolike kontemplacije i opažaji, npr. o sličnosti, gotovo istosti crnogorskog i albanskog folkloru i stila života, isprepliću se s epizodama iz Gregorova djetinjstva, jednog od onih započetih pred kraj dojučerašnje zajedničke, a nastavljenih u nekoj od novonastalih država. Svijet dječaka Gregora iz malog vojvođanskog sela obilježen je i novokomponiranim melodijama koje trešte iz zvučnika tranzistora u kuhinji i dječjom lektinom iz socijalističkog razdoblja u kojoj se potiče na drugarstvo i solidarnost, spotovima turbo-folk zvijezda, ali i jugoslovenskim serijama i filmovima. Do njegovih ušiju ne dopiru odjeci rata koji buktu tik iza dvorišne međe, sve dok se kod njih privremeno ne doseli izbjegla rodbina; dotad se ratni vihor, o kojem se moglo slušati tek preko televizijskog dnevnika, tjerao što dalje od njihove mirne i jednolične svakodnevice kao nešto što se događa negdje daleko. Gregor je dječak koji je obilježen od samoga početka. Zarana obolijeva od raka koji pobjeđuje; liječnik mu zbog plana zračenja crvenim flomasterom iscrtava cijelo lice i vrat što mami poglede prolaznika na ulici. Više od igre s drugim dječacima voli plesti, a budući da je na ljetovanju bio jedini koji ne zna plivati, samovoljno se baca u more i propliva onako kako je i nastavio cijeli život – *po ženski*.

U protagonistovoj obiteljskoj pri-povijesti dominantne su figure žena, počevši s rano preminulom majkom od koje mu je, između ostalog, ostao obranjeni diplomski rad o položaju radnica u mesnoj industriji. Gregor, zainteresiran za feminističke teme, jer je – kao i autor sam – studirao rodne studije, naslijeđeni materijal odlučuje dati prijateljici kazališnoj redateljici koja će iz njega umjeti nešto izvući. Posebna se naklonost pokazuje prema babama i tetkama. Među njima se izdvajaju one o kojima se nikad ne govori i o kojima se laže jer nisu uspjele ili nisu htjele ispuniti očekivanja patrijarhalne zajednice. Takva je tetka Anđelija, *stara cura* koja je odbila s većinom obitelji krenuti put Vojvodine u razdoblju velike seobe te cijeli život ostaje u malom primorskom mjestu, stanujući u baraci daleko od mora i radeći

u staračkom domu u kojem pod stare dane i ostaje, dok na koncu nije bezimeno ukopana u obiteljsku grobnicu. Gregor s divljenjem gleda te izdržljive i ponosne žene u crnini poput babe Stoje iz Risna čiju je kuću naslijedio rođak iz dijaspore i odmah posjekao njezine razgranate smokve jer su zaklanjale pogled na more.

Ruralni prostori crnogorskog primorja intrigiraju Gregora. Kada je kao gost boravio u kući u kojoj su živjele tri generacije ukućana, fascinirano pristajući sudjelovati u ritualu gošćenja, u nekoj vrsti sakralnog poštovanja ne usuđuje se izreći da je vegetarijanac strini koja mu u tanjur stavlja okruglice od faširanog mesa. Najvrjednije su priče koje pri tim posjetima čuje i koje treba sačuvati jer ih uskoro neće imati tko pričati, priče pune bolesti, samoubojstava, pa i incesta, bizarne i čudesne: „Bilo je u tim pričama nečeg antičkog, njemu teško zamislivog, čudno neko poštenje, radikalni potezi i rezovi. A smrt, smrt kao da nije bila ništa, jer smrt je uvek tu, sa nama, i čemu onda strah i prenemaganje.“

Mnogi Krivokapićevi likovi bivstvuju na granici između života i smrti. U galeriji portreta upečatljivi su Ljuba i Mato koji su u Njemačku iz Like došli šezdesetih godina. „*Ne možem više živsti*“, izgovara Ljuba koja nije znala ni riječi njemačkog, a u međuvremenu je zaboravila i naš jezik. Nakon trideset godina rada, sa suprugom se skrašava u Vojvodini, zavaravajući se mislju da će bar umrijeti *među* tim nekim nepostojećim *svojima*. Iščekavaju tiho – ona provodi dane neprestano sređujući već sređeni stan sve do moždanog udara, nakon čega ubrzo jednoga poslijepodneva ispred upaljenog televizora umire i on – i ne dočekavši da budu pokopani u svojoj ličkoj zemlji jer bi tijela preko granice bilo preskupo prevoziti.

Motiv kuće – fraza *kućo babina* provlači se više puta – značenjsko je težište romana. Nakon smrti Gregorove majke, najprije se u kupaonici raspadne lavabo, prvi znak raspadanja simbolički već odavno srušenog doma. Zbog visokog stambenog kredita cijeli stan naposljetku pripadne banci i Gregor se seli u „kvart tranzicionih gubitnika“. Krug njegovih susjeda, starica i staraca koji su cijeli život punili kasnije opljačkane mirovinske fondove, sužava se kao da svaki dan netko umire – prirodnom smrću ili samoubojstvom. Zanima ga što je sa svim tim stanovnicima bivše, velike, pokradene i opustošene *kuće*, jesu li i oni gubitnici. Na internetu čita o poznatoj glumici iz djetinjstva koja je već dugo bez angažmana i sa zaduženjem u kvartovskoj trgovini.

Projekcija budućnosti – koja se već počela događati – nije optimistična: „Prošlo je dvadeset godina otkako se prvo Mađarska žicom ogradila od Srbije, da joj ne ulaze razne izbeglice odasvud, a onda je žica prerezala i Istru, i tako redom. Siromašni naviru, mrtve više niko ne broji, žice su na istom mestu. Na to više niko ne obraća pažnju.“

„Proleće se na put sprema“ pjesma je koju junak pjeva u završnoj grotesknoj i gorkoj viziji svoje starosti. Prizivaju se i *Igre proljeća i smrti* – nije slučajno za uvodni moto izabran citat o ljepoti iz čuvenog romana Vladana Desnice kojim je artikuliran svojevrsni poetski nazor.

Iako joj se ustupa najmanje prostora, temi ljubavi se posvećuje jedan od najljepših pasaja. Usred – u samom *pupku* – romana opis je erotskog kontakta dvojice ljubavnika. Oni su u kadi, jedan drugog mažu kupkom bez parabena – jer ljudi su danas „osjetljivi na sve i svašta“ – koja počinje mirisati na staru tetkinu kozmetiku i danas izbljedlyje domaćinske mirise iz djetinjstva u čiju se sigurnost vraćaju dok se stapaju njihova nesavršena tijela zaobljenih trbuha, lijepih spolovila i nježnih ruka. Revolucionarna se klica možda krije u ideji

obnavljanja dodira. Gregor se kulturnoj distanciranosti suprotstavlja – izravnim pogledom. Voli promatrati ljude, oči u oči, upućivati im osmijehe. U jednoj od svojih imaginacija pita se što bi se dogodilo „da počnemo gledati jedni u druge, da se počnemo dodirivati, da neko nekog poljubi, onako – bez obaveze, samo stvar trenutka. Da popuste kočnice, da se otkaçimo, da se zavrtimo kao najluđi ringišpil. Da li bi to bile sveopšte orgazmičke radosti, ili bismo počeli da plaćemo, pa bismo tako plakali danima.“

Čitav ovaj književni poduhvat nadaje se shvatiti i kao „put ka individualnom oslobođenju“ što bi trebao biti „jedan od ciljeva dobre književnosti“, kako stoji u recenziji Daše Drndić koja bilježi da prema njemu autor „koraća otmjeno i lirski, duhovito i razigrano, jezički maštovito i rafinirano“. Mobilnost subjekta Krivokapićeve proze ukazuje na unutarnju dinamičnost kojom se uvjetuje glasovna i diskurzivna višestrukost. U tom je pogledu važno podcrtati idiomatično miješanje standardnojezičnih varijanti koje uvelike doprinosi vividnosti izraza, a proizlazi iz stava odbijanja situiranja u okviru jedne od službenih kultura te afirmiranja razgraničenog zavičaja bivše Jugoslavije kao jedinstvenog i cjelovitog kulturnog prostora.

Uvidom u prethodnice *Trči Lilit zapinju demoni* i *Žoharov let* nazire se organsko jedinstvo triju rukopisâ u kojima autor kroz različite forme varira manje ili više stalne teme i motive. Kao da se ne opterećuje unaprijed postavljenim formalnim okvirom; i sam je izjavio da mu se, primjerice, poezija „prosto desila“, dok mu je roman predstavljao izazov. U potonjem slučaju problem se ukazuje u artikuliranju cjeline kao romana. Romanesknji je vez ovdje tanak: neki su fragmenti ostali na razini skice ili štosne stilske vježbe, a neki su brzopotezno prišiveni, poput prethodno objavljene (i nagrađene) priče „Antonietin vrt“ koja se u roman metatekstualno uvodi umnažanjem instanci autora, pripovjedača i lika. Ipak, svi ti formalni propusti ne zasjenjuju osobitost autorske imaginacije i živost izričaja na kojima i počiva zavodljivost prvog romana Bojana Krivokapića.